

URBANISMUS JAKO TVORBA VEŘEJNÉHO PROSTORU

Stanislav Kovář

Urbanistické návrhy mohou zahrnovat celou škálu otázek a jejich řešení, jedny z nejdůležitějších vlastností jsou vazba na konkrétní prostor, komplexnost přístupu - rozbor ekologických, ekonomických, technických, kulturních i sociálních problémů, které souvisejí s organizací území. Často se požaduje i vyhodnocení vlastnických vztahů, etapizace výstavby, způsob financování ap. Pro řešení detailů, hledání míry závaznosti a reálnosti, snahu vyhovět všem připomínkám, se však někdy ustupuje od jasně stanovení celkové urbanistické koncepce, která by měla být pro pořizovatele tím základním, nosným programem.

Domnívám se, že pokud je pořizovatelem územního plánu město či obec, měl by tento plán zaměřit především na ty části řešení, za které toto město přímo zodpovídá, na ty struktury, které město vlastní a spravuje, funkce, o jejichž rozvoj by se mělo samo starat. Obecní správa je zřízena proto, aby zajišťovala věci veřejné, aby to dělala dobře a úsporně, tj. také plánovitě s koncepcí do budoucna. Není nic špatného na plánování, naopak, často je to nutné pro samotné přežití systému. Špatné je ale plánovat jiným subjektem, zasahovat neoprávněně do jejich svobodného rozhodování.

Veřejný prostor je fenomén mimořádně důležitý a citlivý. Nelze si představit vesnici ani město bez veřejných ploch a zařízení. Právě ony určují charakter, potenciál, kvalitu celku. Žádné fungující tělo nesestává pouze z tkáně, tkáň musí být napojena na kostru. Kostra vytváří základ funkčnosti, ale i krásy celku. Touto kostrou jsou v sídelních útvarcích centra, cesty a ulice, sítě a stanice.

V současném územním plánování často nebývá jasně rozlišováno, co je veřejné a co soukromé. Metodiky nepožadují vymezení soukromých a veřejných zájmů, kromě veřejně prospěšných staveb (i o nich se někdy vedou zpochybňující diskuse). Tento stav je zřejmě pozůstatkem plánování v minulosti, kdy veřejným zájmem bylo snad úplně všechno. Opačným pólem je takový přístup, kdy jako veřejné se označí to, co zbyde až po naplánování "domů". Tento "zbytek" je pak nefunkční, buď příliš malý, nebo příliš velký na to, aby se vyplatilo se o něj zodpovědně starat.

Urbanismus je především plánováním veřejných prostorů. To je zřejmé již při pohledu na strukturu ve středověku zakládaných měst či vesnic. Veřejný prostor má řadu základních, pro celek rozhodujících funkcí. Má-li žít vesnice, musí žít náves, má-li se obyvatel ztotožnit s obcí či městem, musí mu být blízké i náves či náměstí, musí je prožívat jako součást svého domova. Zde

je každá dobrá realizace nejvíce vidět a je obyvateli i návštěvníky nejvíce oceňována

Je-li urbanismus tvorbou urbanistických prostorů, pak vesnický urbanismus je především tvorbou návsi, městský urbanismus tvorbou náměstí, parků a tříd. Tyto prostory musí mít svůj funkční obsah a architektonickou formu. Pak mohou plnit funkce:

- ekologické, bioklimatické, vytvářet pohodu prostředí,
- provozně užitkové, technické, zvyšovat bezpečnost bydliště,
- psychické, kulturní, estetické uspokojení, podporovat orientaci,
- sociální, ovlivňovat způsob života, komunikaci.

Jasná urbanistická kompozice veřejného prostoru nejlépe vypovídá o hodnotě a prosperitě sídla jako celku a má, myslím, i vliv na chování a participaci obyvatel. Zastavování a rozprodávání "obecního" prostoru a obestavování vodotečí, zasypávání rybníčků, kácení stromů, asfaltování ploch, to jsou velmi časté "hříchy" na nás všech. Naopak pro všechny jsou hodnotou opravy a vhodné využití významných a veřejných objektů - někdy je nutno navrhnout i demolice, aby veřejný prostor dostal vnímatelné měřítko a tvar.

Pro hodnocení úprav veřejných prostranství je možno doporučit tato kritéria:

- zastoupení místních firem, organizací a občanů,
- uplatnění místních materiálů a zdrojů,
- obnova přírodních hodnot (zeleň, rybník, vodoteč),
- dopravní vybavenost (cesty, parkoviště, čekárny),
- technická vybavenost (dráty, sloupy ap.),
- obnova kulturních hodnot (fasády, ploty, pomník, kašna),
- občanská vybavenost (kaple, škola, úřad, prodejna, hospoda),
- obnova urbanistického prostoru (orientace,

průhledy, dominanty),

- společenské akce na návsi (májka, hřiště, informace, poutě).

Veřejný prostor umožňuje napojování objektů na veřejné zdroje a systémy, na veřejné plochy a zařízení, umožňuje komunikaci a pohyb, žití sídla v plné kvalitě. Funkce veřejných prostor, jejich zřízení, provoz i údržba, musí být účelné a úsporné, aby vůbec měly smysl. Proto musí být plánovány, komplexně řešeny, řízené spravovány. Právě tehdy, když jsou levné a spolehlivé, nutí ostatní subjekty, aby je využívaly a přizpůsobovaly se jim, respektovaly jejich důležitost a nároky. Tyto funkce zásadním způsobem koncepčně ovlivňují růst a rozvoj celku a jeho efektivitu i atraktivitu. V tom vidím smysl urbanismu.

V praxi bývá vyhodnocení obecních majetků často jen jakousi zvláštní informativní přílohou územního plánu. Uvědomuji si při projektování stále více, jak je důležité již od počátku prací rozlišit veřejné od soukromého a teprve od tohoto vymezení odvíjet vlastní návrhy. Modelací této hranice, dané veřejným a soukromým prostorem, vytváříme základ obrazu vesnice či města, ale i předpoklady jeho fungování.

Plánovat je proto třeba především veřejný prostor, do soukromých ploch je možné zasahovat pouze v nejnútnejší míře (orientačně). Určovat lze pouze ty jevy, které přesahují hranici soukromého (např. dopravní, hygienické, bezpečnostní, energetické, ale i estetické či sociální vnější vazby).

Vymezení veřejně prospěšných zájmů v celém komplexu, nikoliv pouze staveb, bude nutno podrobněji rozpracovat a metodicky i právnicky doladit. Veřejným zájmem musí být i zdravé a krásné prostředí, úměrná velikost veřejného prostoru, plynulost dopravy, stabilita přírodních systémů atd. Veřejným zájmem je také dobré hospodaření s veřejným majetkem a s veřejnými statky.

Napáchá se mnoho nevratných škod, pokud s tímto majetkem hospodaří především majetkové odbory, s jediným kritériem okamžité výtěžnosti. Jako vlastník komunikací, prostranství a sítí by obce přitom mohly mít

jedinečnou šanci ovlivňovat veškerou výstavbu na spravovaném území. K tomu však ještě potřebují důležitý nástroj, kterým je územní plánování, ale takové, které je prováděno především s tímto cílem. Domnívám

se, že základem takového plánování by mohl být přesné vymezení "veřejné" kostry a ostatní tkáně sídelního, či krajinného celku.

*Ing. arch. Stanislav Kovář, CSc.
A-SPEKTRUM, s.r.o., České Budějovice*

K článku Stanislava Kováře

Přijmeme-li, že název "urbanismus" pochází od latinského slova "urbs" tj. město, je článek Stanislava Kováře "**URBANISMUS JAKO TVORBA VEŘEJNÉHO PROSTORU**" v zásadě správný. Většina obyvatel i návštěvníků chápe město především jako soubor veřejných prostorů tj. náměstí, významných ulic, parků - zeleně. Úspěšnost zvládnutí urbanistické koncepce sídla je především ve zvládnutí základních městských prvků. Je rovněž pravdou, že stav těchto veřejných prostorů je odrazem doby. Za minulá léta jsme byli svědky chátrání městských center v důsledku všeobecného státního vlastnictví socialistické epochy a dnes všeobecné obnovy s příchodem soukromého vlastnictví tržní společnosti. Bohužel každá změna společenského systému přináší i změnu metodiky urbanistické tvorby. Volání autora článku po upřednostnění absolutní urbanistické koncepce před všemi ostatními vlivy je chvályhodné, ale zůsta-

ne pravděpodobně v oblasti přání. Ve většině případů jsou veřejné prostory směsicí privátních a obecních, případně státních majetků. Jejich dotvoření i nová urbanistická řešení budou muset respektovat tento nový fenomén doby. Jen zcela výjimečně, u tzv. veřejně prospěšných staveb, ve smyslu stavebního zákona, umožňuje projektantovi urbanistovi upřednostnit své nároky na koncepci před jinými soukromými vlivy.

Pakliže chápeme urbanistickou tvorbu jako detail územního plánování, pak je nutno ctít vyšší principy územního plánu, jako je funkční využití území, dopravní koncepce a technická infrastruktura. Zde opět narážíme na jistou podřízenost urbanistické tvorby těmto vyšším principům.

Lze souhlasit s tím, že urbanismus je především plánování veřejných prostorů a proto je mu třeba věnovat největší péči. Nicméně podcenění, nebo dokonce vyloučení urbanistické tvorby ostatních město-

tvorných prvků, jako jsou například sídelní lištní útvar, městská krajina, rozvojové území apod. by jistě degradovalo urbanistický obraz města, čehož jsme byli svědky v minulosti.

Je tudíž nutno hledat kompromis a neru zodpovědnosti projektantů - urbanistů ale především samospráva sídel, aby nejen veřejné prostory, ale i ostatní územní sídla měli vyrovnanou urbanistickou kvalitu. K tomu je zapotřebí mít kvalitní a jasný územní plán a z něho vyplývající regulativy, které vytvoří dobré předpoklady pro urbanistický detail. Tato potřeba bohužel zazněla v článku Stanislava Kováře pouze okrajově, takže u čtenáře vzniká dojem jakési nadřazenosti urbanistického detailu nad principem komplexního územního řešení sídla.

*Ing. arch. Vlastimil Bichler
hlavní architekt města Ostravy*